

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Колосович Дар'я

Навчальна мотивація старшокласників є складною динамічною системою, що формується під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників і відображає рівень усвідомленості, активності й спрямованості навчальної діяльності. В учнів старших класів вона набуває більш структурованого й ієрархічного характеру, поєднуючи різні групи мотивів, що взаємодіють і змінюються залежно від умов навчання й індивідуальних особливостей учнів. Особливого значення набуває процес інтеріоризації навчальних цінностей і розвиток саморегуляції як основи автономної навчальної діяльності.

Мета – визначити особливості формування навчальної мотивації у старшокласників.

Мотивація навчання розглядається як динамічний процес внутрішнього управління навчальною діяльністю, що передбачає домінування одних мотивів і пригнічення інших [2]. За С. Микитюк, вона є системою спонукань, яка постійно розвивається й утворює різні комбінації залежно від етапу навчання, охоплюючи потреби, мотиви і цілі [1]. Її становлення пов'язане не лише з посиленням позитивного ставлення до навчання, а передусім з ускладненням структури й ієрархії мотивів. Навчальна мотивація формується як єдність внутрішніх і зовнішніх мотивів, оскільки внутрішня мотивація ґрунтується на пізнавальному інтересі й саморозвитку, тоді як зовнішня зумовлена прагненням до соціального схвалення [5]. Загалом її розвиток у старшокласників відбувається у напрямі переходу до більш автономної, усвідомленої мотивації.

У структурі мотивації провідну роль відіграють професійно-ціннісні мотиви, пов'язані із самовизначенням і майбутньою реалізацією [3], поряд із пізнавальними і соціальними. Водночас неузгодженість між внутрішніми прагненнями й зовнішніми вимогами може спричиняти внутрішньоособистісні

конфлікти, що знижують ефективність діяльності та емоційне благополуччя [4]. Отже, гармонізація мотиваційної сфери є важливою умовою успішного навчання старшокласників.

З метою визначення особливостей навчальної мотивації старшокласників було проведено емпіричне дослідження в якому взяли участь 54 старшокласники Ліцею № 1 імені Лесі Українки Звягельської міської ради. Для досягнення мети були використані наступні методики: тест зовнішньої і внутрішньої мотивації, автор Х. Зіверт; тест діагностики соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребової сфери, автор О. Потьомкіна; «Шкала академічної мотивації», автори Т. Горєєва та інш. Аналіз результатів за тестом зовнішньої та внутрішньої мотивації Х. Зіверта засвідчив домінування внутрішньої мотивації, оскільки всі респонденти продемонстрували достатній рівень внутрішньої вмотивованості, що свідчить про інтерес до навчання та здатність до самостійного виконання завдань. Водночас у 66,7% учнів виявлено виражену зовнішню мотивацію, що вказує на збереження впливу зовнішніх стимулів (оцінювання, вимоги дорослих).

Результати за методикою О. Потьомкіна показали домінування орієнтації на процес (77,8% – високий рівень), що свідчить про інтерес до самої діяльності й емоційну залученість у навчання. Орієнтація на результат і працю виявилися менш сформованими, що може вказувати на недостатню цілеспрямованість і практичну спрямованість діяльності. Високі показники орієнтації на альтруїзм (62,9%) відображають розвиток соціальної зрілості й ціннісних орієнтацій.

За «Шкалою академічної мотивації» (Т. Гордєєва та ін.) встановлено домінування внутрішніх форм мотивації: пізнавальна мотивація (68,5% – високий рівень), мотивація досягнення (76%) і саморозвитку (94,4%). Водночас інтросектована й екстернальна мотивації представлені на середньому рівні, що свідчить про помірний вплив соціальних норм і зовнішніх стимулів. Амотивація не

виявлена, що підтверджує включеність старшокласників у навчальну діяльність.

Кореляційний аналіз виявив значущі взаємозв'язки між мотиваційними орієнтаціями: орієнтація на процес негативно пов'язана з екстернальною мотивацією ($r = -0,349$, $p \leq 0,01$), що свідчить про зменшення залежності від зовнішніх стимулів за умови зростання інтересу до діяльності. Аналогічний зв'язок виявлено між орієнтацією на результат і зовнішньою мотивацією ($r = -0,304$, $p \leq 0,05$). Також встановлено негативний зв'язок між орієнтацією на свободу й екстернальною мотивацією ($r = -0,368$, $p \leq 0,01$), що підтверджує роль автономії у формуванні внутрішньої регуляції навчальної діяльності.

Отже, навчальна мотивація старшокласників є динамічною, ієрархічно організованою системою, у якій переважають внутрішні мотиви за збереження помірного впливу зовнішніх чинників. Провідними виступають пізнавальна мотивація, мотивація саморозвитку й орієнтація на процес діяльності, що забезпечує інтерес до навчання й особистісне зростання. Водночас недостатня сформованість орієнтації на результат і працю вказує на потребу розвитку цілеспрямованості й практичної спрямованості навчальної діяльності.

Список використаних джерел

1. Микитюк С. Мотивація навчальної діяльності як ресурс освітнього процесу. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. №76. Т.2. С. 121-126.
2. Попова О. Мотивація досягнення успіху та її роль у формуванні професійної компетентності майбутніх інженерів-бакалаврів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2024. №5 (139). С. 334-345.
3. Руда Н.Л. Мотиваційна структура навчальної діяльності старшокласників з різною результативністю в навчанні. *Актуальні проблеми психології*. 2020. Том 7. Випуск 17. С. 165-168.
4. Шульга Г.Б., Коломієць Л.І. Вплив професійної мотивації на виникнення внутрішньоособистісного конфлікту в студентів першого року навчання. *Психологічний часопис*. 2017. № 6. С. 186-199. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psch_2017_6_16
5. Ryan R.M., Deci E.L. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development and well-being. *American psychologist*. 2000. Vol. 55. № 1. P. 68-78.